

Глобальні орієнтири сталого триєдиного економічного, соціального і екологічного розвитку

Небава М.І., к.е.н., професор

Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

Соціально-економічний розвиток ХХ століття характеризувався нестримним прагненням людства до забезпечення безупинного зростання валового внутрішнього продукту. Домінувала точка зору, що такий підхід автоматично приведе до добробуту і значного підвищення рівня життя людей.

Соціально-економічний прогрес людства майже завжди забезпечувався за рахунок нещадної експлуатації та збіднення навколишнього середовища. По суті, такі нероздільні сфери соціально-економічного життя, як економіка, довкілля та суспільні інститути, функціонували ізольовано одна від одної.

Суспільство в таких умовах фактично існувало за рахунок майбутніх поколінь. Не в останню чергу від цього, як наслідок – на початку ХХІ століття світ зіштовхнувся з глобальними екологічними проблемами, збідненням переважної більшості населення земної кулі, деградацією моралі, наростанням регіональних та міжетнічних конфліктів, тероризмом.

Така ситуація багато в чому зумовлена економічною парадигмою, за якою функціонує людська цивілізація. Першим кроком на шляху впровадження концепції сталого розвитку повинна бути зміна цієї парадигми. Так, на думку Г. Дейлі, економічний принцип кількісного зростання, на якому базується сучасний ринок, вже не відповідає завданням розвитку. Вчений наголошує: «Потреби економічної діяльності в зовнішній екосистемі для поновлення сировинних ресурсів «на вході» і поглинання «на виході» мають обмежуватися на рівнях, що можуть бути підтримувані цією системою» [1, с. 1]. Прийняття концепції сталого розвитку тягне за собою необхідність переходу до принципу якісного розвитку і обмеження діяльності ринку.

Найпотужнішою тенденцією нашого часу, яка справляє істотний вплив на всі сфери суспільно-економічного життя стала глобалізація. За роки, що минули після ухвалення в Ріо-де-Жанейро «Порядку денного на ХХІ століття» [2], вона значно посилила вплив на всі світові процеси і, зокрема, на рух до сталого розвитку.

Саме ці обставини примусили прогресивну міжнародну громадськість та відомі недержавні міжнародні організації започаткувати новий підхід до подолання зазначених глобальних проблем, який отримав назву – концепція сталого розвитку (sustainable development). Суть його полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку таким чином, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля й відбувався соціальний прогрес.

Україна перебуває сьогодні в активному пошуку свого соціально-орієнтованого шляху подальшого розвитку [3-4]. Важливо при цьому урахування триєдиної, цілісної моделі економічної, екологічної та соціальної сфер.

Теорія і практика загальносвітового цивілізаційного розвитку засвідчили, що на межі століть вчення В. Вернадського про ноосферу виявилось необхідною платформою для напрацювання триєдиної концепції сталого соціально-еколого-економічного розвитку. Узагальнення цієї концепції були зроблені всесвітніми самітами ООН у 1992 та 2002 роках, за участю понад 180 країн світу, багатьох міжнародних організацій та провідних учених. Таким чином, нова концепція системно поєднала три головні компоненти сталого розвитку суспільства: економічну, природоохоронну і соціальну.

Економічний підхід полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів та застосуванні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку валового національного доходу, який би забезпечував принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного, або людського), з використанням якого цей валовий дохід створюється. Водночас перехід до інформаційного суспільства приводить до зміни структури сукупного капіталу на користь людського, збільшуючи нематеріальні потоки фінансів, інформації та інтелектуальної власності. Розвиток нової, «знанневої» економіки стимулюється не лише дефіцитом природних ресурсів, а й наростанням обсягів інформації та знань, що набувають значення досить затребуваного товару.

З погляду екології, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Особливого значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до

різноманітних змін, замість збереження в певному статичному стані або деградації та втрати біологічної різноманітності.

Соціальна складова орієнтована на людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Людина має стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Вона повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті й реалізації рішень, контролі за їх виконанням. Важливе значення для забезпечення цих умов має справедливий розподіл благ між людьми (зменшення так званого GINI-індексу), плюралізм думок та толерантність у стосунках між ними, збереження культурного капіталу і його розмаїття, насамперед спадщини не домінуючих культур [5].

Системне узгодження та збалансування цих трьох складових – завдання величезної складності. Зокрема, взаємний зв'язок соціальної та екологічної складових приводить до усвідомлення необхідності збереження однакових прав сьогоднішніх і майбутніх поколінь на використання природних ресурсів. Взаємодія соціальної та економічної складових вимагає досягнення справедливості при розподілі матеріальних благ між людьми й надання цілеспрямованої допомоги бідним прошаркам суспільства. І, нарешті, взаємозв'язок природоохоронної та економічної складових потребує вартісної оцінки техногенних впливів на довкілля. Вирішення цих завдань – найголовніший виклик сьогодення для національних урядів, авторитетних міжнародних організацій та всіх прогресивних людей світу.

Важливою проблемою на шляху втілення концепції сталого розвитку є формування системи вимірів (індексів та індикаторів) для кількісного і якісного оцінювання цього дуже складного процесу. Головні вимоги до такої системи вимірів – її інформаційна повнота та адекватність представлення взаємопов'язаної тріади.

Узагальнений інформаційний аналіз щодо системи вимірів сталого розвитку запропонований Інститутом прикладного системного аналізу НТУУ «КПІ» [6]. Рівень сталого розвитку пропонується оцінювати за допомогою відповідного індексу сталого розвитку, що вираховується як сума індексів для трьох вимірів: економічного, екологічного та соціального з відповідними ваговими коефіцієнтами. У свою чергу, кожен з цих індексів має обчислюватися з використанням відомих у міжнародній практиці індексів та індикаторів.

1. Індекс економічного виміру формується з двох глобальних індексів: індексу конкурентоспроможного розвитку та індексу економічної свободи.

2. Індекс екологічного виміру кількісно визначає здатність тієї чи іншої країни захищати своє навколишнє середовище як у поточний період часу, так і в довготерміновій перспективі.

3. Індекс соціального виміру формується шляхом усереднення трьох глобальних індексів: індексу якості і безпеки життя, індексу людського розвитку, індексу суспільства, заснованого на знаннях.

Саме за цими індексами виділяються країни-лідери, які від початку 90-х років минулого століття активно розбудовували у себе модель «екологічної економіки» та «економіки знань». Вони почали масово виробляти нові знання, «екосистемні» товари і послуги, а через декілька років ввели до своєї стратегії ще один продуктивний фактор розвитку – соціальний капітал [7]. Тому на сьогодні це країни з добре гармонізованими складовими сталого розвитку: економічною, екологічною і соціальною.

Отже глобальними орієнтирами сталого розвитку є триєдиний шлях економічного, екологічного і соціального розвитку, що приведе до збереження природних та соціальних ресурсів, на яких ґрунтується добробут і гуманітарний розвиток людей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. К.: Інтелсфера, 2001. – 312 с.
2. Програма дій „Порядок денний на XXI століття” („AGENDA 21”). Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт „Планета Земля” 1992.) – Київ „Інтелсфера”: 2000. – 359 с.
3. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В. І. Куценко та ін. За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. чл.-кор. НАНУ Б. М. Данилишина. – 2-ге вид. доповн. і переробл. Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 348 с.
4. Амоша О., Новікова О. Проблеми та шляхи забезпечення соціальної орієнтації економіки України // Журнал Європейської економіки, Тернопіль. – т. 4 (№2). – 2005. – С.173-184.
5. Грішнова О. А. Людський розвиток: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2006. – 308 с.
6. Згуровський М. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку // Дзеркало тижня. 2006. – № 19, 20-26 травня.
7. Небава М.І. Соціальний капітал як фактор економічної результативності соціальної політики // Проблеми системного підходу в економіці- електронне наукове фахове видання Національного авіаційного університету. Київ. – № 1. – 2009. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2009-1/Nebava_M_408.html.